

Li Rantoele às Belès Letes

limero 14 (rawete al Rantoele 59 di l' esté 2011)

La littérature qui ne choque pas le conservatisme, c'est une littérature morte (Amin Zawi)

El galant dal dame Tchaterlai

ou l' amour dins les moyes, dissu les strins, divins l' avoenne et l' frumint

Bladjot k' il estéve. Sins pont d' sintimint dsu s' vizaedje, tot come èn ome ki n' a pus rén a ratinde.

« Sitindoz vos vaici ! » dit-st i, et serer l' ouxh. E l' cahoute, i fjheut noere niût.

Ewaerante di schoûte, ele s' a stindou dsu l' coviete. Tot d' shûte, elle a rsintou l' doûce, berôlante, ardante mwin lyi capougnî s' coir et ranxhî après s' vizaedje. Rassurerants et rapâjhants, pate a pate, les doets candôzént s' nez, si front, ses lepes. Ey adon-pwis, rouf, dissu s' mashale, el doûs rivtaedje d' on betch.

Ele dimoréve sins bodjî, estindowe di tot s' mierlong, come edoirmowe dins ene sôre di sondje.

Adon-pwis, ele s' a metou a triyaner. El balzinante mwin, pansåde et mâladroete, si muchive dins ses mousmints. Les doets shonnént sawè d' avance comint l' dismousî ; la, tot djusse ewou çk' ele li voleut. Precocioneuzmint.

Al difén, li tene camizole di soye a ridé câzu a ses pîs.

Lu a frumjhî d' plaijhi à djonde li doûs et tchôd coir. Lyi betchî s' botroûle.

Sins pus ratinde, il lyi a falou s' etchessî. Trover la, à fén fond di s' cacane, el pâjhirté del tere.

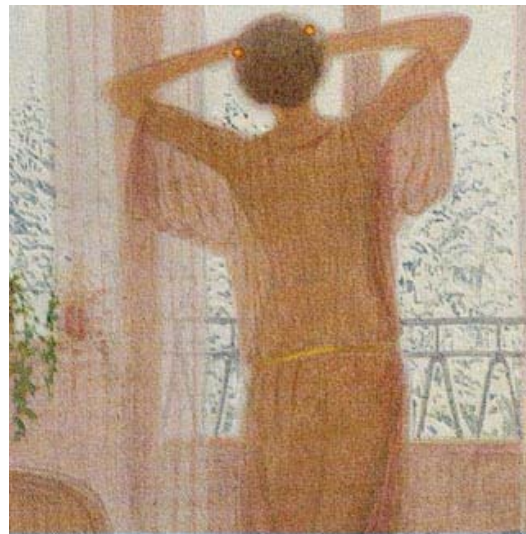
Por lu, ès moussî è l' comere divneut pâr on moumint d' miercoetisté.

Elle a dmoreé ecoete, come essoctêye, come tote etire edoirmowe.

Tot l' ovraedje, tot l' ahessaedje vineut d' lu. Ele ni poleut pus rén d' leye-minme. L' esseraedje des bresses, les atocaedjes di s' coir, el crou brotchaedje à fén fond d' leye, tot n' esteut k' sokiaedje.

I s' a djoké et s' mete a haner doûçmint disconte si pwetrene. Adon, ele a comincî a s' dispierter.

Ele s' a sbaré et s' dimander cwè et kesse ? Pocwè aveut i falou çoula ? Pocwè k' ça lî aveut si âjheymint rsaetchî on grand pwès d' nûlêyes et l' rinde si tant pâjhire ? Est çki c' esteut po d' vrayi ? El vrayi vrayi do vrayi ?

Redjârbaedje di « Lady Chatterley's Lover », on roman da David Lawrence (1885–1930), pa José Schoovaerts. Li mwaisse ovraedje fourit-st eplaidî pol prumî còp a Florince e 1928. Li live n' a polou rexhe oficirmint e Grande Burtaegne k' e 1960. C' est l' istwere d' ene asblawete inte on bokion ey ene tchesturlinne. Li discrijhaedje di l' amour fizike k' i gn a dins l' live ni s' aveut co måy oizou scire di ces trevéns la. Pol schoûter so les fyis, a môde di fime d' imådjes, taper so ene ricwirrece : [rabulets site:youtube.com galant](https://www.youtube.com/galant)

Camicazresse

Dj' âreu polou esse li bele-feye Ben Laden. Oyi, cwand dj' a rescontré s' fi, Djamel, a Nadjaf, divant ki dji n' evâye po m' prumire et dierinne mission po l' Cayida.

Ké bea valet, Djezuss Maria !

Djel rivoé co nos pretchî, do hôd d' ene pitite pirlodje di Sint-Nicolai. Dji m' a dit dins mi-minme : « Muriele, si l' Bon Diu t' evoye, di ces djoûs ci, diner t' veye po nosse guere pol djustice, pôreut vali k' i soeye touwé e minme tins k' twè, dins ene atake d' on drome amerikin. Insi, on s' ritrovreut nozôtes deus eshonne al poite do Paradis, et fé cnoxhance. »

Po s' maryî dins l' veye d' après ?

Hê, valet, bâshele ! Ti n' es pus amon les Boudisses, la, vaici. Ti sovénss co li prumî côp ki t' popa t' a moenné dins leu timpe, a Tcheslinea ? Ti n' esteus co k' ene dîne di doze traze ans. C' est zels ki croeynut a çou k' i lomnut li restchârnaedje. Ki ti âme ripasse dins èn ôte coir après t' moirt. Pus bea, pus peur si t' as fwait des bounès accions. Pus laid, pus mâssî, si ti t' as mâ codût.

Mins asteure, dispu deus ans, ti shûs les islamisses. Li mwaisse pretcheu del moskêye di Couyet ti l' a ratchawté co traze côps. Ti coir eva po todi al moirt, magnî des viers. Ti âme eva e Paradis u e l' infier, a l' asorlon di t' vicaedje et del mizericôre do Bon Diu. Si to ravikes, coirzenoxh, ci n' serè k' â djoû do dierin djudjmint.

Ki swete ! Mins mi, Muriele Dograf, dji sai pâr Bén ki, docô k' on mourt, on rprind èn ôte coir, et rviker ene tote novele veye. Et dji so-st a pô près seure ki, dins ene veye di dvant, dj' a spozé Djamel Ben Laden, li bea napea ki nos a-st arinné enawaire.

Mins si t' es seure ki c' est lu k' a stî ti ome dins ene ôte veye – et k' il risserè co – , pocwè nel nén aler trover sol pî sol tchamp ? Divant k' i n' revole – sai dju pa kéne voye – so l' Afganistan u l' Pakistan, ritrover les tchîfs del Cayida. Vos n' avoz k' a vos maryî, pu steper evoye e-n on

payis k' i n' a nole guere inte crustins et muzulmans. Et-z î viker mo pâjhirmint disk' a vos vîs djoûs, tot-z aclevant ene peclêye d' efants. I n' a k' di poujhî sacwants potchtêyes di dolârs dins l' casse del Cayida po payî l' voyaedje, et vos setler lâvâ vozôtes deus.

Mon Diu todi, Louwis ! Bén ti n' î pinses nén, taiss ! Traeyi si câze ! N' a rén d' pus pire po ridischinde dins l' schåle del valixhance di l' âme. C' est on plan po s' ritrover come coloûte ou come clouctré dins l' veye d' après. Diale m' ancate !

Muriele, mi feye, djoke tu do câzer tote seule. Astampe tu raddimint sins t' epîter dins t' grande noere cote et va s' ritrover les kékès cmeres – ene shijhinne pol moumint – k' ont tchoezi come twè di sacrifyî leu veye pol guere djusse disconte des crustins.

Les crustins ! Pocwè end ass tant siconte di zels ? Portant, ti viye mârene, ki t' a-st aclevé après ki t' mame âye peté â diale, ti grand-moman, di dj', c' end esteut ene, leye avou, di crustinne. Batijheye, todi, ca ele n' alève nén a messe tos les dimegnes.

To l' as dit ! Nenene ! Pôve viye âme ! Ki n' s' a-t ele nén plindou des curés ! Onk ki lyi aveut rtrossî ses cotes, et rsaetchî si ptite coulote, po fé les cwanses di lyi fote ene ratournêye po ene loignreye u l' ôte. Ci n' esteut ki po lyi candôzer les fesses, li laid vicieus godi.

Et kés toursiveus, ces curés la ! Li minme apôte ki margougnive les efants, il esteut straegne ca todi po çou k' est des penitinces a cresse.

L' alaedje, di ç' tins la, c' esteut do raconter e cofessionâ tot çou k' on t' aveut mârtoke el tiesse ki c' esteut petchî. Minme d' aveur sitî danser. Et t' aveus sacwants priyesses ki n' vlént ddja dner l' absolucion pol dansaedje, trovant ki l' petchî esteut trop grand. Et rclaper l' plantchete âzès crapâdes ki s' end avént acuzé.

Fâs-pilâtes ! Fâs-pilâtes, avou !

Ça fwait ki l' viye djin n' a waire bouté al tcherete po k' ses fis alénxhe co a l' egljhe cwand il ont yeu fwait leu comunion. Li pa Muriele, âré, a divnou on critikeu d' curés djamây parey. I n' ayeut nén ddja volou fé batijhî s' feye. Et s' dispetroner fer avou s' feme a câze di çoula.

Di çoula et di toplin d' ôtès sacwès, ca c' esteut on mariaedje k' aléve a schîfesse dispu l' tot cminçmint.

Mins si feme ses djins, c' esteut des magneus d' Bon Diu. Il ont tant fwait ki les parints da Muriele ont dvoircî. Portant, on n' divoirceye nén mon les grands catolikes.

Bawaite, i fât viker avou s' tins. Les bea-parints ont fwait des pîs et des mwins po-z aveur li wåde del glawene. Mins, al fén des féns, li feme-djudje, ene socialisse siconte-PSC, l' a dné al tayone do costé di l' ome.

C' est dandjreus tote cisse haeyime la disconte des catolikes k' a fwait ki, on bea côp, li pa Muriele a decidé di fé moussî s' feye amon les boudisses.

Boudisses u islamisses, c' est todi l' minme diale, dit-st i l' martchand d' bondius.

A 16 ans – l' âdje k' on s' revinte siconte di tot les strindaedjes did dispoy estant tot ptit –, on n' dimeure nén voltî a rén. Ca po les boudisses di Djumet, i s' faleut tuzer moirt tot lijhant li Tawo-teu-kign, li live da Lao Tseu. Et viker al Tawo-tchiaw : cachî di n' nén mori, tot shuvant li « Voye » eyet l' « Viertu », tot rapinsant co meye côps les deus atuzes do « nén-fé », li *Wou-vey* et di l' eralaedje e-n erî, li *Fou*.

A saze ans, twè, ti vous d' l' accion, del margaye, des batreyes et do touwaedje. Come dins les djeus videyos.

C' est çou ki les islamisses ofrixhént, dins leu lûte disconte des Amerikins. Foiravant dispu k' ces-ci avént-st enondé li nouvînme croejhâde, e l' Irak ey e l' Afganistan. Do côp, ça a stî cohigne cohagne avou les muzulmans di tot tchamp payis. Minme les doûs ki voeyént evi les gueres. Et copurade dins l' payis d' Tchâlerwè, la k' les djins, avou leu mintalité socialisse,

haeyixhnut les gros ki vont spotchî les ptits.

On djoû, d' astcheyance, Muriel ayeut rescontré Abdel, on Marokin k' ayeut stî a scole avou leye dinltins. I l' ayeut etrinné dins ene soce ki sayive d' egadjî des camicazes po l' Irak.

I n' avént nén stî spepieus so ses cnoxhances di l' islam. I n' lyi avént nén dmandé di fé ses cénk priyires tot les djoûs, et co moens di djunner on moes d' astok, e cwareme moslimî. Ele ni dveut nén ddja aler al moskêye. Ki do contrâve ! Leu moskêye esteut awaitêye del police siconte-terrorisse. Valeut mî k' ele ni berlôre nén avâr la.

I l' avént rashiou dins des sâles po fé totès sôres di spôts. I lyi avént dné a magnî del tchâ deus côps par djoû. Pask' elle esteut mwinre come on tchet d' après l' Sint-Djhan, après ses cénk anêyes di redjime âs verdeures d' amon les boudisses.

Après deus troes ans di ç' sognaedje la, Muriele ayeut divnou ene bele grande foite comere. Avou ses bleus ouys et ses clairs tchviveas, mousseye a sôdârresse amerikinne, les Djankîsses ni s' dimefiyèrent nén d' leye, cwand ele s' aprepeyreut d' zels po fé s' « mission ».

Mâlureuzmint, i n' lyi avént nén seu fé aprinde l' inglès come il âreut falou.

Muriele, li walon, ça lyi aléve â pair do pôce. Li francès, faleut ddja Bén tot. Mins l' inglès, elle esteut a l' âjhe avou ça come on pexhon e mitan d' on bouxhon di spenes.

Damaedje ! Ôtmint, on l' âreut fwait aprepyî on gros menir amerikin (come gaztresse u ôte tchoi), et l' fé potchî avou leye.

Bawaite, on l' frè sâtler â fén mitan d' ene patrouye US a Bagdad u a Mossoul. Ele n' ârè nén a djâzer avou zels.

Po aveur on meyeu rindaedje – dischafioter li pus di marînes possible – on montreut on pantomene. Ele serè mousseye a sôdârresse amerikinne, come dj' avans dit, et fé les cwanses d' esse

porshuvowe pa des rezistants. Ele creyrè djuste "Help ! Help !" Ele n' àrè k' a repeter cint et cint còp ci fayé mot la. Nén Mouze et les vâs !

Enute, c' est l' grand djoû. Elle est presse. Ele dit hinkeplink si ake di contricion e-n on cpité arabe. Ses copleus è fwaiynut ostant, ca el vont porshure podbon, tot saetchant après leye avou des bales a blanc. Mins i pôrènt totsù bèn è rçure ene vraiye, di bale, cwand les Amerikins les vont awè a lugnî...

Coraedje, bâshele ! Motoit k' ouy al vesprêye, ti rtrouvès Djamel Ben Laden al poite do paradis.

Çou k' ene comere vout, li Bon Diu el vout.

Lucyin Mahin, li 29 di setimbe 2010.

Les copixhes et l' sodoirmant

On sodoirmant vikéve bèn pàjhire didins s' trô ;

Tot lyi vneut a sohait sins djamây si fé d' mâ ;
Do cir, les âlouwetes lyi tcheyant totes rosteyes,

I n' diveut k' drovi s' trape po continter s' -t inveye.

Les ans shuvént les ans, nou candjmint n' sorvineut ;

Sins s' ocuper des ôtes, li sodoirmant... doirmeut.

Ene nûlêye di copixhes estént ses près-vijhenes ;

E rén, leu màjhonêye ni rapelève li sinne ;

D' à matén disk' a l' nute, del nute disk' à matén,

Les copixhes travayént sins djamây piede leu tins ;

Mins leu travay a zeles, n' les payive nèn d' leus poennes,

Et des pôves djoûs shûvént d' ossu pôvès samwinnes.

Si bèn ki d' tinzintins, dins l' trô do sodoirmant,

Sacwants copixhes alént ; li trovant boun efant,

Ele volént a gogo, s' implixhént a câkêye,

Et rpoirtént e leu tchambe di cwè fé l' cabolêye,

Sondjant k' les djoûs d' ivier shuvnut les djoûs d' esté.

Li sodoirmant l' voeyeut mins i n' fijheut k' d' è rire,

Trovant trop nâjhixhant di s' ritourner po l' dire.

« Ba ! pinsève li gros nawe, on pout dire tot çk' on vout,

Dj' end àrè todi dtrop po-z aler disk' à dbout ;
Dji n' serè nèn si biesse ki d' m' aler fé confonde. »

I djheut, cloyant les ouys : « Après mi, l' fén do monde ! »

Portant, tot doucetmint, li trô s' diswârnixheut
Fwait a fwait k' des vijhenes li gurnî s' implixheut.

Si bèn k' on bea matén, sintant s' vinte ki tirève,

Li sodoirmant s' dispiete. Come si boke si droveut,

I dmeure tot saizi d' vey k' i n' lyi tcheyeut rén ddins

C' est adon k' i pla vey k' i n' lyi dmoreve pus rén !

Vos m' diroz bèn k' par la l' afwaire n' est nèn fineye ;

Nos voerans cwè pus târd, si l' Bon Diu nos dene veye :

Ca les copixhes di m' fâve s' apelnut « Flamingants ».

Et c' est l' Walon k' est l' sodoirmant !

Louis Loiseau, 1898